

ZPRAVODAJ 1999/2

Nová výstava v modlitebně ve Španělské synagoze

Na letošní rok připadá 100. výročí nechvalně známého soudního procesu s Leopoldem Hilsnerem. Leopold Hilsner, Žid z malého českého městečka Polná, byl v září 1899 odsouzen k trestu smrti za účast na údajné rituální vraždě. Ke stejnému závěru došel i odvolací soud v říjnu téhož roku. Teprve později mu byla udělena milost a trest smrti změněn na doživotí. V roce 1918, téměř po dvaceti letech, byl Leopold Hilsner amnestován.

Židovské muzeum v Praze připravilo k výročí této události výstavu s názvem Vražda v Polné. Výstava předkládá návštěvníkům řadu zajímavých dobových listinných a obrazových materiálů, které výmluvně odrážejí nejen vypjaté antisemitské ovzduší soudního procesu, ale i postoje tehdejší rakouské a české společnosti vůči židovské minoritě. Kurátorem výstavy, která potrvá do října 1999, je dr. Arno Pařík.

Vzácný přírůstek do sbírek Židovského muzea v Praze

V závěru roku 1998 získalo Židovské muzeum do svých sbírek vzácný přírůstek: ilustrovaný rukopis pesachové Hagady (Hagada šel pesach). Ačkoli rukopis neobsahuje kolofon a autor rukopisu je prozatím neznámý, lze s jistotou říci, že dílo vzniklo v 18. století. Tomu nasvědčuje charakter výzdoby, užití předlohy, vazba rukopisu a nepřímo i vpisky majitelů na předsádkách.

Rukopis psaný na pergamenu má 21 fol. o rozměrech 196 x 160 mm, celkem v 6 složkách. Hebrejský a aramejský text pesachové Hagady je psán hebrejským kvadrátním písmem, (jidiš instrukce tzv. weiberschrift) a doprovází ho

dekorativní motivy, iniciály a celo- a půlstránkové ilustrace provedené technikou perokresby.

Výzdoba titulního listu je kopií frontispisu pesachové Hagady vydané v Sulzbachu 1711 a pomáhá nám tak určit alespoň datum vzniku post quem. Toto vydání, které jinak převzalo mědirytové ilustrace z amsterdamského vydání Hagady z r. 1695, ovšem nebylo jedinou předlohou, již autor rukopisu použil. Rukopis obsahuje i některé další ilustrace (např. Eliáš vede Mesiáše přijíždějícího na oslíku do Jeruzaléma), které pocházejí odjinud. Všechny ilustrace i ztvárnění iniciál (například s figurkami lukostřelce, vojáka, pošťáka, mušketýra a cheruba) doslovně čerpají z typické pesachové ikonografie aplikované v tištěných vzorech. K tomu ovšem autor přidal i některé další dekorativní prvky: například incipity provedené ozdobným písmem z vinuté stužky (bezprostředním vzorem mohly být pražské machzory 17. století) obklopil heraldickými zvířaty, oblíbenými v židovské symbolice (jelínek a gryfon), nebo rostlinným dekorem a rokajemi, využívajícími dobového výtvarného stylu, někdy

v poněkud zlidovělé podobě.

Samostatný artefakt představuje původní dochovaná vazba rukopisu, poněkud netypická svou nápadnou zdobností. Na pergamenový potah v barvě krémové a světle hnědé, s komplikovaným slepotiskovým ornamentem jsou sekundárně aplikovány vystříhané kolorované žánrové scény s čínskými motivy.

Rukopis se řadí k dílům, která v 18. století na zakázku vytvářeli židovští lidoví písaři a iluminátoři pro movité zadavatele. K tomuto oživení rukopisné tradice došlo nejprve na Moravě (tzv. Moravská písařská škola), později ve Vídni, Berlíně i jinde. Ačkoli vzácný přírůstek Židovského muzea v Praze není zatím možné přesně lokalizovat, ze záznamů na předsádkách a i jiných údajů přinejmenším víme, že kniha patřila moravské židovské rodině v Lošticích a Olomouci nejméně od r. 1812 do 2. pol. 20. stol. (zpracovala kurátorka vzácných tisků a rukopisů Mgr. Olga Sixtová)

Původ knihovny Židovského muzea v Praze

V tomto a následujících číslech chceme čtenáře seznámit se základními historickými souvislostmi vzniku současné knihovny Židovského muzea v Praze. Informace vychází z obsáhlého materiálu zpracovaného pracovníci knihovny muzea Mgr. Andreou Braunovou.

Knihovna Židovského muzea disponuje přibližně 100 000 knih. Tento rozsáhlý fond vznikl a vyvíjel se v úzké návaznosti na historické události, zejména druhou světovou válku a poválečný vývoj v bývalém Československu. Pramenem knihovny Židovského muzea v Praze se staly:

- fond knihovny předválečné Židovské náboženské obce,
- knihovní fond vytvořený v rámci válečného Ústředního židovského muzea,
- válečné svozy z Terezína, Mimoně a okolních lokalit a
- akvizice (nákupy, dary, výměna).

Rozsah a charakter knihovního fondu dále ovlivnily:

- restituce, půjčky a vydání knih různým institucím v období 1945 - 1949,
- zestátnění Židovského muzea v roce 1950.

Knihovna Židovské náboženské obce

Knihovna Židovské obce (ŽO) v Praze byla založena roku 1857 a otevřena pro veřejnost v roce 1874. Knihy pocházely z pozůstalosti a odkazů významných pražských osobností, později se zdrojem fondu stal především nákup. V roce 1938 knihovna ŽO měla přibližně 15 000 knih. Knihovna ŽO v Praze nebyla součástí předválečného Židovského muzea ani válečného Ústředního židovského muzea zřízeného nacisty. Němci knihovnu ŽO zabavili ještě před vznikem tohoto muzea. Podle archivního materiálu knihovna ŽO byla uchovávána v orientálním semináři právnické fakulty v Praze (tehdejší SS Standartkommandatur). Později byla převezena do kláštera Zlatá Koruna v jižních Čechách a odtud byla v roce 1946 převezena zpět do Prahy do Židovského muzea.

V současné době fond knihovny pražské Židovské obce tvoří součástí knihovny Židovského muzea v Praze a čítá na 13 000 svazků. Přibližně 2 000 knih se během války a po válce ztratilo.

Knihovní fond válečného Ústředního židovského muzea

Muzeum bylo od svého založení v roce 1906 až do roku 1939 spravováno

Spolkem k založení a vydržování Židovského muzea v Praze. V roce 1939 byl Spolek po okupaci Československa zrušen a muzeum přešlo do správy pražské židovské obce. Z iniciativy představitelů židovské obce a po obtížném vyjednávání s nacisty bylo v roce 1942 vytvořeno Ústřední židovské muzeum, které však nebylo pro veřejnost přístupné.

Ústřední židovské muzeum vzniklo jako součást pražské židovské obce a zahrnovalo: sbírky předválečného muzea, k nimž přibýly kulturní památky pražské ŽO, synagogální předměty, knihy a obrazy konfiskované nacisty ze zrušených židovských obcí z Čech a Moravy a dále dary a depozita soukromých osob. Do května 1945 zde bylo roztříděno a zpracováno celkem 213.096 předmětů, včetně knih, archiválií a dalších dokumentů (z toho knih bylo 40 000). Všechny předměty pocházely z území bývalého protektorátu Čechy a Morava, přesněji od židovských vlastníků - institucí či jednotlivců nacházejících se na území protektorátu. Předměty i knihy samotné mohou pocházet z různých oblastí, ale již před válkou byly ve vlastnictví osob žijících v Čechách a na Moravě. Tuto skutečnost lze doložit centrálním kartovým katalogem Ústředního židovského muzea, kde je uváděna provenience předmětů.

Podle materiálů Židovského muzea v Praze knihovní fond soustředěný v Ústředním židovském muzeu tvořila zejména tradiční judaistická literatura – hebrejské rabínské a právní spisy, modlitební knihy, dále odborné judaistické práce, odborná a krásná literatura židovských autorů. Staré tisky se objevují zřídka. (pokračování v čísle 3/99)

Regionální výstavy s židovskou tematikou

Na Moravě, 170 km jihovýchodně od Prahy a severně od Mikulova, o němž jsme psali v čísle 1/99 Zpravodaje, leží město Boskovice.

Nejstarší písemná zpráva o přítomnosti Židů zde pochází ze 14. století. Boskovická židovská obec patřila vedle Mikulova, Holešova nebo Třebíče k největším židovským obcím na Moravě. Vzniklo zde také významné středisko talmudského bádání a působily zde významné rabínské autority, např. Samuel ha-Lévi Kolon (1724 - 1806) a frankfurtský rodák Chatam Sofer (1762 - 1839). Po 2. světové válce byla židovská obec na krátkou dobu obnovena, ale později se pro nedostatek věřících spojila s židovskou obcí v Brně. Demografický vývoj židovské populace v Boskovicích byl jako u jiných židovských sídel ovlivněn emancipačním procesem. Zatímco roku 1804 zde žilo 1 603 Židů a v roce 1848 dokonce 1 973 Židů, v roce 1900 to bylo již jenom 395 osob.

Původní židovská čtvrť budovaná od 15. století se z velké části zachovala do dnešní doby a je památkově chráněna. Z významných staveb lze zmínit i synagogu, zvanou synagoga maior, která vznikla v roce 1698 úplným přebudováním původní stavby z 16. století. V průběhu staletí byla synagoga několikrát stavebně upravována. Bohoslužby se v synagoze konaly do počátku

druhé světové války. V době nacistické okupace byla zavřena a sloužila jako skladiště nábytku, šatstva a knih zkonfiskovaných nacisty židovským obyvatelům. Po válce byla synagoga nadále používána jako sklad. Od 60. let je synagoga ve vlastnictví státu. Po náročné rekonstrukci v 90. letech byla v synagoze instalována výstava o dějinách místní židovské komunity. Na výstavu uspořádanou Muzeem Boskovicka zapůjčilo Židovské muzeum v Praze řadu synagogálních předmětů, pocházejících

převážně z druhé poloviny 19. století a počátku 20. století.

Hudba ve Španělské synagoze

20. března 1999 vystoupil ve Španělské synagoze světoznámý kantor Joseph Malovany, kterého na varhany doprovázel český varhaník Jaroslav Tůma. Tímto koncertem byl zahájen pravidelný cyklus nazvaný Hudba ve Španělské synagoze, pořádaný hudební agenturou Dany Drtinové. V uvedeném cyklu vystupují renomovaní čeští a zahraniční interpreti (sólisté a komorní soubory) klasické hudby. O skladbě hudebního programu rozhoduje umělecká rada, jejíž složení je zárukou vysoké umělecké úrovně programu. Členy rady jsou přední čeští umělci a hudební odborníci: cembalistka profesorka Zuzana Růžičková, klavírista profesor Ivan Klánský a profesorka Hana Arie Gaifman, dramaturgyně hudebního festivalu Musica Judaica.

Vyšlo nové číslo Judaica Bohemiae, XXX - IV

Bližší informace o zakoupení ročenky lze získat na adrese:

Židovské muzeum v Praze,
Jáchymova 3,
110 00 Praha 1,
fax: +420 2 2310681, e-mail: [✉ zmp@ecn.cz](mailto:zmp@ecn.cz).

Z produkce ŽMP

Pro velký zájem návštěvníků Židovského muzea v Praze byla vydána sada čtyř pohlednic se záběry z nedávno otevřené Španělské synagogy.

Bližší informace o možnosti zakoupení těchto pohlednic lze získat na adrese:

Židovské muzeum v Praze,
Jáchymova 3,
110 00 Praha 1,
fax: 0042022310681